

Błażej Śliwiński

Na pograniczu domu ojca, narzeczonego i męża. O problemie opuszczenia Wielkopolski przez Rykę, córkę króla Przemysła II

Średniowiecze Polskie i Powszechne 3 (7), 45-53

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Błażej Śliwiński

Gdańsk

Na pograniczu domu ojca, narzeczonego i męża O problemie opuszczenia Wielkopolski przez Ryksę, córkę króla Przemysła II

Postać Ryksy, jedyne dziecko króla polskiego Przemysła II, wprawdzie od lat zajmuje uwagę historyków, ale w dalszym ciągu pewne momenty jej niezwykle ciekawego życia nasuwają historiografii trudności interpretacyjne.

Rykxa urodziła się 1 września 1288 roku w Poznaniu z drugiej żony swojego ojca Przemysła II, czyli Ryksy, córki zdetronizowanego (w chwili zawierania przez nią związku małżeńskiego w 1285 roku) króla szwedzkiego Waldemara¹. Wcześniej osierocona przez matkę, zmarłą w bliżej jeszcze nieustalonym roku, w okresie 1289—1292², była zapewne początkowo wychowywana przez ciotkę Annę (przypuszczalnie trzecią z czterech starszych siostr Przemysła II), ksenię w klasztorze w Owińskach³.

¹ O. Balzer: *Genealogia Piastów*. Kraków 1895 (cytuję według wydania: Kraków 2005), s. 444—445; K. Jasiński: *Uzupełnienia do genealogii Piastów. Dokończenie*. St. Żr. 1960, T. 5, s. 109—110; Tenże: *Szwedzkie małżeństwo księcia wielkopolskiego Przemysła II*. W: *Monastycyzm. Słowiańszczyzna i państwo polskie*. Red. K. Bobowski. Wrocław 1994, s. 69—80; K. Jasiński: *Genealogia Piastów wielkopolskich. Potomstwo Władysława Odonica*. W: „Kronika Miasta Poznania”. Nr 2: *Nasi Piastowie*. Poznań 1995, s. 61; Tenże: *Rykxa Elżbieta — Boemie et Poloniae bis regina*. W: *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*. Red. J. Krzyżaniakowa. Poznań 1997, s. 268—270. K. Jasiński podkreślał, że Rykxa, córka Przemysła II, jest pierwszą Polką, w wypadku której znamy dokładną datę urodzin: dzienną, miesięczną i roczną.

² K. Jasiński: *Genealogia Piastów wielkopolskich...*, s. 55—56 i tablica genealogiczna na s. 65.

³ Domysł taki zgłosił K. Jasiński: *Wielkopolskie reminiscencje w tzw. Godzinkach św. Jadwigi*. Zap. Hist. 1987, T. 52, z. 4, s. 41 i nast.; Tenże: *Genealogia Piastów wielkopolskich...*, tablica genealogiczna na s. 65.

Wedle jednych badaczy już w 1291, wedle innych w 1293 roku, Ryksa Przemysłówna zaręczona została z Ottonem, synem margrabiego brandenburskiego Albrechta III⁴. Narzeczony urodził się w 1279 roku, w chwili planowanego mariażu osiągnął już wiek sprawny i był dopuszczony przez ojca do współrządów. Przeszkodą do zawarcia pełnego związku małżeńskiego był więc jedynie wiek Ryksy. Jej zaręczyny z Ottonem historiografowie postrzegają w kontekście zawarcia przez Przemysła II jego trzeciego małżeństwa, z Małgorzatą, także córką margrabiego Albrechta III, choć i w tym wypadku nie ma zgodności co do daty. Podobnie jak ustalenie daty zawarcia związków zarówno Przemysła II z Małgorzatą, jak i Ryksy z Ottonem, trudność sprawia badaczom również ustalenie ich motywów. W ostatnich latach wśród historyków dominuje pogląd, że oba małżeństwa wymierzone były we władcę Czech Wacława II⁵. To jednak temat do odrębnych rozważań. Dla obecnych istotniejsze jest przypomnienie, że do małżeństwa Ryksy jednak nie doszło, ponieważ Otton zmarł, nim córka Przemysła II osiągnęła wiek sprawny⁶. Wykorzystali to Wielkopolanie, którzy akurat w 1299 roku zdecydowali się wypowiedzieć posłuszeństwo księciu Władysławowi Łokietkowi i wezwać w jego miejsce właśnie Wacława II. *Kronika zbrasławska* mówi wprost, że delegacja wielkopolska zaproponowała Wacławowi II, od 1297 roku wdowcowi po śmierci pierwszej żony Juty habsburskiej (rakuskiej), umocnienie zawartego porozumienia właśnie małżeństwem z Ryksą, jedyną dziedziczką Przemysła II. Wacław II nie tylko nie odmówił propozycji Wielkopolan, by przejąć u nich władzę, ale także stwierdził: „Dziewczę zaś, które jest dziedziczką waszego króla, zostanie naszą legalną małżonką zgodnie z waszą prośbą i ku radości ludu, który was przysłał”⁷. *Kronika* informuje też, że Ryksa przebywała w tym czasie na dworze brandenburskim, i opisuje, jak to Wacław II postanowił wysłać do granicy swego państwa i ziem margrabiów „opata Sedlca pana Heidenreicha i Benesza z Wartenburga naprzeciw przybywającej pannie. Spotkali się w Żytawie i przywieśli ją z należnymi honorami

⁴ Rodowód narzeczonego Ryksy ustalił (wbrew sugestiom wcześniejszej literatury przedmiotu, że chodziło tu o Ottona Długiego) K. Jasiński: *Uzupełnienia...*, s. 110; Tenże: *Rękopis zwany Nekrologiem czesko-śląskim*. W: „Acta Universitatis Wratislaviensis”. *Historia*, T. 81. Wrocław 1994, s. 55—58. W pracach tego badacza omówiono także kwestię datacji narzeczeństwa, ostatnio zob. o tym też: B. Nowacki: *Związki małżeńskie książąt jednoczycieli państwa polskiego w drugiej połowie XIII w. na tle ich polityki przjednoczeniowej. Rola polityczna margrabiów brandenburskich z młodszej linii askańskiej*. W: *Docendo Discimus. Studia historyczne ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Wielgoszowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Red. K. Kaczmarek, J. Nikodem. Poznań 2000, s. 167—168; B. Nowacki: *Przemysł II odnowiciel korony polskiej*. Kraków 2007, s. 186; A. Swieżawski: *Przemysł król Polski*. Warszawa 2006, s. 152.

⁵ B. Nowacki: *Związki...*, s. 170—171.

⁶ K. Jasiński: *Uzupełnienia...*, s. 110.

⁷ *Kronika zbrasławska*. Ed. J. Emler. In: „Fontes Rerum Bohemicarum” (dalej: FRB). T. 4. Praha 1884, s. 81; w tłumaczeniu W. Iwańczaka: *Elżbieta Ryksa — królowa, kobieta, mecenas sztuki*. W: „Kronika Miasta Poznania”. Nr 2: *Nasi Piastowie...*, s. 153, 160.

w Roku Pańskim 1300 do Pragi”⁸. Ze źródeł polskich „o wzięciu sobie za żonę” w 1300 roku Ryksy przez Waclawa II wspomina *Rocznik kapituły poznańskiej*⁹, a rocznik Henryka z Heimbürg podaje bardziej precyzyjną datę jej praskich zaręczyn z Waclawem II: ok. 25 lipca 1300 roku¹⁰.

W świetle dostępnych nam źródeł nie może budzić więc wątpliwości fakt pobytu Ryksy na brandenburskim dworze jej narzeczonego Ottona, jak również i to, że z tego właśnie dworu, czyli z Brandenburgii, przybyła na dwór Waclawa II. Są to fakty niepodlegające dyskusji. Trwają natomiast rozważania w kwestii problemu, kiedy Ryksa pojawiła się na dworze brandenburskiego narzeczonego Ottona. Istnieją w tej sprawie dwa stanowiska. Wedle pierwszego, Ryksa wyjechała z Wielkopolski na dwór swego narzeczonego już w chwili zaręczyn, czyli — nie przesadzamy roku, by nie wprowadzać do wyводу dodatkowego zamieszania — gdzieś w latach 1291/1293¹¹. Według drugiego poglądu, wyraźnie ostatnio dominującego, nastąpiło to dopiero po śmierci jej ojca Przemysła II, czyli po 8 lutym 1296 roku. Dopowiada się też, że wyjechała z Wielkopolski ze swoją macochą, królową-wdową Małgorzatą¹². Dodajmy, że ostatnia wzmianka o królowej polskiej Małgorzacie w państwie jej zamordowanego męża odnotowana została w podpisywanym 10 marca 1296 roku przez Władysława Łokietka i Henryka głogowskiego układzie w Krzywiniu, gdzie wspomniano o zabezpieczeniu jej dóbr wiennych¹³.

Pogląd większości badaczy o wyjeździe Ryksy z Wielkopolski dopiero po śmierci ojca wydaje się jednak nierealny. Ryksa była jedynym dzieckiem Przemysła II i choć „z prawnego punktu widzenia kobiety nie miały jeszcze prawa dziedziczenia po rodzicach, to jednak już wówczas powoli wchodził w życie pogląd, że poślubienie córki zmarłego daje jej mężowi jakieś prawa do spadku”¹⁴. Nie wątpi się przy tym, że kiedy w 1300 roku Waclaw II zaręczył się z koleżką z Ryksą, uzyskał „ważny tytuł prawny do objęcia rządów w Wielkopolsce, na zasadzie możliwości dziedziczenia zarówno terytorium, jak też tytułu królewskiego po Przemysle II”¹⁵. Nie ma także wątpliwości, że

⁸ *Kronika zbrasławska...*, s. 85; w tłumaczeniu W. Iwańczaka: *Elżbieta Ryksa...*, s. 160.

⁹ *Rocznik kapituły poznańskiej*. W: MPHn, T. 6, s. 54.

¹⁰ *Letopisové Jindřicha Heimburského*. Ed. J. Emler. In: FRB. T. 3. Praha 1882, s. 321.

¹¹ Tak też ostatnio w krótkiej uwadze B. Nowacki: *Związki...*, s. 168, przyp. 30.

¹² O. Balzer: *Królestwo Polskie 1295—1370*. Kraków 2005, s. 211; K. Jasiński: *Genealogia Piastów wielkopolskich...*, s. 61; W. Iwańczak: *Elżbieta Ryksa...*, s. 160; Tenże: *Elżbieta Ryksa z domu Piastów — córka Przemysła II*. W: *Kobieta w kulturze średniowiecznej Europy. Prace ofiarowane profesor Alicji Karłowskiej-Kamzowej*. Poznań 1995, s. 55—56; A. Swieżawski: *Przemysł...*, s. 191.

¹³ KDW, T. 1, nr 745.

¹⁴ A. Swieżawski: *Przemysł...*, s. 192.

¹⁵ B. Nowacki: *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290—1335*. Poznań 1987, s. 66.

z tego samego powodu Ryksa, już jako wdowa po Waławie II, po wymarciu dynastii Przemyślidów w 1306 roku na osobie jej pasierba Waławia III, została żoną nowego króla Czech Rudolfa Habsburga. Podobnie kilka lat później Jan Luksemburski uważał, że jako mąż Elżbiety, córki Waławia II, był jego prawnym spadkobiercą¹⁶. Natomiast syn Jana Luksemburskiego — cesarz Karol IV wpieryw zaręczył w 1350 roku swego niespełna rocznego syna Waławia ze starszą od niego (o 10 lat) księżniczką świdnicką Anną, a gdy ten w następnym roku zmarł, sam został mężem Anny. W efekcie, zrodzony z tego związku syn Waław IV uzyskał prawo do sukcesji w księstwie świdnickim¹⁷.

Podobne przypadki można dowolnie mnożyć, także na podstawie polskiego materiału źródłowego i także dla obchodzącego nas tutaj okresu lat dziewięćdziesiątych XIII wieku. Po wymarciu w 1294 roku na Pomorzu Wschodnim miejscowej książęcej dynastii Sobiesławiców na osobie Mściwoja II, w dwa lata później (wiosną 1296 roku) po schedę po nich zgłosił się, rywalizując z Władysławem Łokietkiem, jego bratanek, książę inowrocławski Leszek. Jedynym jego argumentem były związki z wymarłą dynastią, jakie miał po matce Salomei, córce księcia tczewskiego Sambora II, stryja Mściwoja II. W 1301 roku w podobnym celu opanowania Pomorza Wschodniego akcją podjął książę Rugii Wisław II, od wielu już lat zgłaszający tutaj swoją kandydaturę jako wnuk ojca Mściwoja II — Świętopełka, po córce tego ostatniego — Eufemii¹⁸.

Czy w związku z tym można rzeczywiście poważnie traktować domniemanie, że Ryksę, jedyną dziedziczkę Przemysła II, jego następcą na ziemiach królestwa książę Władysław Łokietek wraz z możnowładztwem wielkopolskim zezwoliliby macosze w 1296 roku wywieźć do Brandenburgii? Władysław Łokietek, sojusznik Przemysła II, po jego zabójstwie wykazał się szczególnym talentem, ratując wszystko to, co można było uratować z osieroconego królestwa: zatrzymał postęp brandenburskiej agresji, zawarł układ z Henrykiem głogowskim, usunął z Pomorza Wschodniego bratanka Leszka inowrocławskiego¹⁹. Czy można w związku z tym wszystkim przypuszczać, że akurat w sprawie Ryksy okazałby się tak nieprzewidyujący? Zwłaszcza że zatarg między Władysławem Łokietkiem a jego bratankiem Leszkiem o Pomorze — z prawami tego drugiego do sukcesji po kobiecie w tle — rozgrywał się równolegle w czasie, wiosną 1296 roku. Czy więc kiedy w 1296 roku

¹⁶ A. Barciak: *Polityka czeska wobec ziem polskich za panowania ostatnich Przemyślidów i Jana Luksemburskiego*. W: *Polska około roku 1300. Państwo, społeczeństwo, kultura*. Red. W. Fałkowski. Warszawa 2003, s. 243.

¹⁷ K. Jasiński: *Powiązania genealogiczne Piastów. (Małżeństwa piastowskie)*. W: *Piastowie w dziejach Polski. Zbiór artykułów z okazji trzechsetnej rocznicy wygaśnięcia dynastii Piastów*. Red. R. Heck. Wrocław 1975, s. 139.

¹⁸ Sprawy te przybliży ostatnio B. Śliwiński: *Leszek książę inowrocławski*. Kraków 2009.

¹⁹ Zob. szczegóły B. Śliwiński: *Wiosna 1296 roku w Wielkopolsce i na Pomorzu Gdańskim*. W: *Przemysł II. Odnowienie...*

sięgnął w konsekwencji po tron wielkopolsko-wschodniopomorski swojego tragicznie zmarłego sojusznika Przemysła II, naprawdę nie dostrzegając, na jakie niebezpieczeństwo wystawiałby swoje plany, pozwalając Ryksie — raz jeszcze powtórzmy: jedynej spadkobierczyni zmarłego poprzednika — opuścić Wielkopolskę? Wspomnieć też trzeba o rozprzestrzeniających się od razu plotkach przypisujących pewną, tajemniczą rolę w zamachu na Przemysła II jego żonie Małgorzacie²⁰, najpewniej również o plotkach o udziale w tym zamachu Ottona V Długiego, brata Albrechta III²¹, a także o niewątpliwym udziale w wydarzeniach Jana, syna margrabiego Konrada i Konstancji, siostry Przemysła II. Przekazy owe ukazują wyraźnie, że podejrzenia — słusznie czy niesłusznie — padały od razu na wszystkich Askańczyków. Czy w takiej atmosferze niechęci do całej dynastii askańskiej Wielkopolanie wiosną lub latem 1296 roku, kiedy w kręgu podejrzeń wracała do Brandenburskiej królowa Małgorzata, rzeczywiście widzieliby jeszcze jakiś sens planowanego związku Ryksy z Ottonem brandenburskim? Bo przecież tylko tak należałoby interpretować pogląd tych badaczy, którzy przyjmują, że Ryksa opuściła Wielkopolskę, czy to wraz z Małgorzatą, czy w ogóle po śmierci ojca Przemysła II (co i tak w sumie na jedno przecież wychodzi). Tymczasem zwolennicy owego poglądu jako jedyny argument podają działanie Władysława Łokietka z niskich pobudek, bo niby chciał w ten sposób pozbyć się córki poprzednika²², albo że postąpił lekkomyślnie²³. Takiego tłumaczenia, rzecz jasna, absolutnie nie można poważnie traktować. Władysławowi Łokietkowi w czasie jego działalności w końcu XIII wieku można wiele zarzucić, ale na pewno nie tego, że zupełnie nie rozumiał zasad prowadzenia polityki. Jakakolwiek próba dalszego podtrzymywania opinii o wyjeździe Ryksy do Brandenburskiej zaraz po śmierci Przemysła II, wraz z macochą Małgorzatą, czy też w inny sposób, ale w 1296 roku, wymaga więc od jej zwolenników bardzo drobiazgowej odpowiedzi na pytanie, co chcieli w ten sposób osiągnąć Wielkopolanie i zwłaszcza Władysław Łokietek. Od popierających ten pogląd mamy obowiązek domagać się bardzo konkretnej odpowiedzi — a nie ogólników o nieweryfikowalnym podłożu — co Wielkopolanie i księżę Władysław uzyskiwali w zamian za rezygnację z tak ważkiego argumentu, jakim było dysponowanie losem jedyne dziecko zmarłego tragicznie króla Przemysła II. Z tego, co tu tylko zarysowaliśmy w kwestii przenoszenia (nawet tylko w ograniczony sposób) praw do tronów przez kobiety, wynika, że chęć podtrzymania domysłu o wyjeździe Ryksy do Brandenburskiej w 1296 roku

²⁰ Zob. K. Jasiński: *Tragedia rogozińska 1296 r. na tle rywalizacji wielkopolsko-brandenburskiej o Pomorze Gdańskie*. Zap. Hist. 1961, T. 26, z. 4, s. 77.

²¹ Jego udział odnotował *Rocznik kapituły poznańskiej*, wedle historiografii myśląc z Ottonem VII; por. K. Jasiński: *Tragedia...*, s. 73—74.

²² K. Górski: *Śmierć Przemysła II*. Roczn. Hist. 1929, T. 5, s. 195.

²³ A. Swieżawski: *Przemysł...*, s. 192.

wymaga więc wykazania śladów politycznego zbliżenia Władysława Łokietka z linią margrabiów brandenburskich, reprezentowaną przez Albrechta III. Sami takich śladów zbliżenia nie jesteśmy w stanie się dopatrzeć.

Akcentujemy tu kwestie polityczne, bo przecież sam fakt zaręczyn nie był obligatoryjny, czyli nie był równoznaczny z bezwzględną koniecznością utrzymywania ich aż do czasu faktycznych zaślubin. Stanowił tylko projekt małżeństwa, a zrywanie narzeczeństwa było zjawiskiem często spotykanym²⁴. Syn Władysława Łokietka Kazimierz Wielki, nim w 1325 roku pojął za żonę Annę (Adelajdę), córkę księcia litewskiego Gedymina, był najpewniej dwukrotnie zaręczony. W 1315 — jako pięciolatek — z Judytą, ledwo co narodzoną córką Jana Luksemburskiego, i te zaręczyny zerwano już ok. 1318/1319 roku, w 1321/1322 — a więc w wieku 10/12 lat — został zapewne zaręczony z Anną, równie nieletnią i młodszą od narzeczonego córką księcia austriackiego Fryderyka Pięknego; projekt ten, jak się przypuszcza, upadł po klęsce Fryderyka w 1322 roku²⁵. W wypadku pierwszej narzeczonej — Judyty Luksemburskiej źródła podają, że zanim w 1332 roku, w wieku 17 lat, zawarła pierwszy związek małżeński, była wcześniej pięciokrotnie zaręczona²⁶. Córka Kazimierza Wielkiego Elżbieta, nim została żoną księcia Bogusława V, jako dziecko zaręczana była dwukrotnie. W 1335 roku, w wieku ok. 7 lat z równolatkiem, synem Ludwika Bawarskiego, także Ludwikiem; ustalono nawet datę ślubu na 1338 roku. Po kilku miesiącach w tym samym roku zaręczono ją z pięcioletnim Janem, synem Henryka II z Dolnej Bawarii; te zaręczyny również zerwano, a sam Jan, nim zmarł w wieku 11 lat, został jeszcze dwukrotnie zaręczony z innymi księżniczkami²⁷. Z opisanych, także przecież tylko wziętych z brzegu przykładów wynikałoby, że gdyby Ryksa rzeczywiście przebywała w 1296 roku w Wielkopolsce, to nie zachodziłaby żadna potrzeba związana z jej wcześniejszym narzeczeństwem, by bezwzględnie musiano wyekspediować ją do Brandenburгии. Byłoby to zasadne jedynie w podkreślanym już przypadku: gdyby i Władysław Łokietek wiązał jakieś plany z utrzymaniem owych związków. A o tym nic nie wiemy.

Zrywaniu umów narzeczeńskich starano się zapobiec, m.in. przyjmując nieletnią narzeczoną na dwór, na którym wychowywał się i jej przyszły małżonek, już z chwilą zawarcia umowy o planowanym związku małżeńskim. Przykładowo: Salomea, córka Leszka Białego, wedle jej *Żywotu*²⁸ w wieku lat 3, po zaręczeniu z królewiczem węgierskim Kolomanem, przewieziona została

²⁴ K. Jasiński: *Powiązania genealogiczne Piastów...*, s. 142—143.

²⁵ K. Jasiński: *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*. Poznań—Wrocław 2001, s. 166—167.

²⁶ S. Łaguna: *Rodowód Piastów*. Kw. Hist. 1897, T. 11, s. 775, przyp. 1.

²⁷ O. Balzer: *Genealogia...*, s. 684—687.

²⁸ *Vita sanctae Salomeae reginae Haliciensis*. Wyd. W. Kętrzyński. W: MPH, T. 4, s. 776.

na dwór przyszłego męża²⁹; Bolesław Wstydlivy w wieku 12 lat został zaręczony z córką króla węgierskiego Beli IV, pięcioletnią Kingą (Kunegundą), która przybyła wówczas do Małopolski³⁰. Bliżej XIV wieku, gdy zrywanie wcześniejszych umów stawało się coraz częstsze, albo naręczona pozostawała w domu swego ojca do chwili uzyskania wieku sprawnego, albo starano się zabezpieczać w ten sposób, że oboje przyszli małżonkowie przebywali na przemian na dworach obydwu układających się stron.

Stojąc więc w naszym przypadku przed wyborem, czy Ryksa trafiła na dwór brandenburski z chwilą narzeczeństwa z Ottonem, a więc jeszcze za życia jej ojca Przemysła II, czy w 1296 roku, kiedy Władysław Łokietek nie miał (wedle współczesnej wiedzy) żadnych powodów szukania związków z domem brandenburskim, głos trzeba oddać samej Ryksie. W jej dwóch modlitewnikach, powstałych w Czechach w latach 1315—1323, zwracają uwagę dokonane przez nią w części kalendarzowej wpisy ukazujące bardzo bliski stosunek do rodziny jej narzeczonego. Zamieściła w nich bowiem noty o śmierci następujących dynastów: swego narzeczonego Ottona, jego ojca Albrechta III, brata stryjecznego swego narzeczonego — Hermana II, oraz obu swoich mężów: Waclawa II i Rudolfa Habsburga³¹. Jak zauważono, wpisy na temat przedstawicieli dynastii askańskiej świadczą o tym, że pobyt na ich dworze musiał jej szczególnie mocno zapaść w pamięć, skoro wciąż pamiętała o nich i po tylu latach dzielących jej pobyt w Brandenburgii od chwili dokonania tych not³². Symptomatyczne, że takich zapisów w modlitewnikach nie poświęciła rodzicom: matce Ryksie i Przemysłowi II. Pamiętała o nich w swoich testamentach. W pierwszym z nich, z 9 lipca 1330 roku, poleciła odnotować: „Item diem anniuersarium Parentum nostrorum, a quibus natium traximus originem, quos naturali amplecit tenemur affectu, Patre nostro videlicet domino Othakaro, qui et Przemissel dicebatur, Rege Kalisie, Cracouie, Pomeranie et Sandomirie, Matre vero nostra domina Richeza, sue consortis, filia quondam domini Magni, Regis Swecie”³³. W drugim szerszym testamencie, z 18 października 1335 roku, o swoich rodzicach wspomniała już tylko bezimiennie³⁴. Nie mając do dyspozycji innych źródeł, pożytek trzeba uczynić z wniosków, które nasuwają echa pamięci samej Ryksy o ludziach z okresu jej wczesnej młodości. Tu zaś widać wyraźnie, że o ile świetnie orientowała się w kwestii osób wywodzących się z dynastii askańskiej, o tyle własnego ojca przedstawiła na sposób

²⁹ K. Jasiński: *Rodowód Piastów małopolskich...*, s. 40 i nast.

³⁰ Tamże, s. 46—47.

³¹ K. Jasiński: *Rękopis zwany Nekrologiem czesko-śląskim...*, s. 57—58.

³² Tamże, s. 59.

³³ *Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae*. T. 6. Ed. P. Ritter v. Chlumeck. Brünn 1854, nr 400.

³⁴ *Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae*. T. 7. Ed. P. Ritter v. Chlumeck. Brünn 1858, nr 87.

już wybitnie czeski: jak Przemysł, to Ottokar. Można z tego domniemywać, że po prostu nie pamiętała rodziców, gdyż jako małe dziecko, na początku lat dziewięćdziesiątych XIII wieku została wywieziona z Wielkopolski na dwór narzeczonego.

Mimo czysto spekulacyjnego charakteru zaprezentowanych uwag sądzę, że są one na tyle poważne, by zdecydowanie poprzeć domysł o stałym pobycie Ryksy na dworze brandenburskim już od chwili jej zaręczyn z Ottonem.

Na zakończenie jeszcze jedna kwestia, którą warto w przyszłości rozważyć, śledząc wczesne losy Ryksy. Jak wspomniano, mimo pierwotnych planów i zaręczyn nie doszło do zawarcia związku małżeńskiego między Ryksą a Ottonem, a to z uwagi na wcześniejszą śmierć narzeczonego, którą w literaturze przedmiotu datuje się szeroko na okres między 26 września 1296 a 25 listopada 1299 roku³⁵. O ile łatwo zrozumieć, że nawet po śmierci Przemysła II i zmianie układów politycznych margrabiowie nadal widzieli sens w doprowadzeniu do zawarcia związku małżeńskiego (a decydowały o tym prawa Ryksy do ojcowskiego spadku), o tyle przyjmując najwcześniejszą z tu uwypuklonych dat śmierci Ottona (po 26 września 1296), trudno już wytłumaczyć, na jakiej zasadzie przetrzymywano Ryksę na dworze brandenburskim aż do 1299/1300 roku. Co innego, gdyby śmierć Ottona nastąpiła w 1299 roku i od razu po niej Wielkopolanie złożyli propozycję związania Ryksy z Wacławem II. W każdym bądź razie z przekazu *Kroniki zbrasławskiej* o tym wydarzeniu jednoznacznie przebija fakt, że to możni wielkopolscy czuli się władni rozporządzaniem ręką Ryksy, a więc w wypadku znacznie wcześniejszej śmierci Ottona powinni byliby już wcześniej interweniować w sprawie powrotu królowy. Konieczne jest więc poświęcenie odrębnej uwagi kwestii pobytu Ryksy na dworze brandenburskim i nie może być tu przeszkodą brak źródeł wprost mówiących o jej ówczesnych losach. Wiele wnioskować można bowiem również z samego tylko, ale drobiazgowego, prześledzenia działań margrabiów, a lepsze będzie nawet stawianie hipotez niż niedostrzeżenie problemu.

³⁵ Tak przywoływane wcześniej prace K. Jasińskiego.

Błażej Śliwiński

**At the borderline of the house of a father, fiancé and husband
On the problem of leaving Wielkopolska by Ryksa,
a daughter of king Przemysł the Second**

Summary

The person of Ryksa, the only child of a Polish king Przemysł the Second, has caught the attention of the historians for years. Still, though, some moments of her extremely interesting life, bring about interpretation difficulties. Presenting life and activity of a princess from Wielkopolska, the author makes an attempt to answer a series of questions concerning her marriage with a Czech Waclaw the Second and his acceptance of the Polish Crown, as well as her life as Elżbieta in the Czech Republic later on (she is known there under the very name). Hypotheses and facts related to her earlier marriage plans and next relationships after an early death of Waclaw the Second (d. 1305) are introduced.

Błażej Śliwiński

**Zwischen dem Haus des Vaters, des Verlobten
und des Ehemannes
Das Verlassen des Großpolens von Richza, Tochter des Königs Przemysł II**

Zusammenfassung

Elisabeth Richza von Polen, das einzige Kind des polnischen Königs, Przemysł II. erweckte schon seit Jahren das Interesse der Historiker, doch manche Fragmente ihres Lebens bereiten der Historiografie weiterhin viele Interpretationsschwierigkeiten. Das Leben und die Tätigkeit der Prinzessin von Großpolen schildernd versucht der Verfasser, eine ganze Reihe von folgenden Fragen erklären: ihre Ehe mit Wenzel II. König von Böhmen, die Übernahme der polnischen Krone von Wenzel und weiteres Leben der Richza, in Böhmen Elisabeth genannt. In seinem Artikel berücksichtigt der Verfasser auch die Hypothesen und Tatsachen, welche die früheren ehelichen Pläne der Richza und ihre nächsten Verbindungen nach allzu frühem Wenzels Tod (1305) betreffen.